

התרמית של סוקאל: ערך הידע

ערך הידע נקבע על פי היחס שלנו לידע, בדיוק כמו שעריך הכסף נקבע על פי היחס שלנו אליו. ושניהם, ידע וכסף, מבוססים קודם כל על אמון. אם אנחנו מתייחסים אל פיסת נייר זו כאל כסף, ומאמינים שיש לה כח קנייה, וקיימים אחרים במרחב הטרנססובייקטיבי השותפים לאמונתנו – הרי שיש לכסף זה כח והוא הופך לגורם אובייקטיבי, או אם תרצו אפילו אונתולוגי, מעבר להכרעה הפרטית שלנו. מי שבידו פיסת אמון זו יש לו כח, ומי שאין לו, יכול למות ברעב או בקור.

הערך שאנו מייחסים לידע קובע את מהותו ואת כוחו בחיינו, את כוחו לעצב את זהותנו.

כאשר אחד ממגיניו הנלהבים של המדע הרציונלי, אלן סוקאל, החליט ללמד את מבקריו הפוסטמודרניים של המדע 'לקח', הוא עשה זאת דווקא באמצעות האמון שרוכשים אותם מבקרים עצמם למדע. באמצעות מאמרו המפורסם "לחרוג אל מעבר לגבולות: לקראת הרמנאוטיקה טרנספורמטיבית של כבידת קוונטום"⁶¹ בו הוא מגבב בכוונה תחילה קשקושים מדהימים וחסרי כל שחר תוך שימוש בשילוב דחוס של טרמינולוגיה מדעית ופוסטמודרנית כאחד*, הצליח סוקאל להפיל בפח את עורכי עיתון הבקורת היוקרתי סושיאל טקסט. המתיחה שלו הצליחה כיוון שהוא דיבר עם העורכים בשפת המחאה נגד הדיכוי. שפה זו, שהם רגילים לשמוע, יונקת את ודאותה מטרמינולוגיה אוטורית, כמו-מדעית ורציונלית – שפה מושאלת, המדגימה בעצמה את עיקר טענתם ביחס לשימוש לרעה שהמדע עושה בוודאות, כי גם

* אפשר למצוא את המאמר בשלמותו באתר: http://www.physics.nyu.edu/faculty/sokal/transgress_v2/transgress_v2_singlefile.html ולהתרשם מהשימוש שסוקאל עושה בכל סימני ההיכר הבולטים של אקדמיות רצינית: רשימת מראי מקומות ארוכה ומרשימה, סדרת הערות שוליים מחכימות ומתוחכמות, וכמובן תודות מתנצלות הפוטרות את משתפי הפעולה מכל אחריות לתוכן העלול להיות 'שנוי במחלוקת'. יש לרחס על עורכי כתב העת *Social Text* ולתמוה, לנוכח העליונות הברורה שמעניקה האקדמיה למבנה על פני תוכן, אלו קריטריונים יכלו להיות להם כדי לשפוט שמאמרו של סוקאל הוא תרגיל בלבד.

עורכים אלה בעצמם משתמשים בסגנון המדעי כדי להעניק תוקף לאמירה האנטי-מדעית שהם מציגים.

דווקא הבקורת הפוסטמודרנית – הן באמצעות התכנים המעסיקים אותה והן באמצעות השימוש הבלתי נמנע שהיא עושה ברציונליות מערבית במטרה לערוך תכנים אלו ולהעניק להם תוקף, מאירה בחריפות את ההשלכות הקריטיות של היוקרה המיוחדת ונופך הוודאות הנלווים למדע ולרציונליות. השימוש ביוקרה אקדמית ומדעניזם כדי לכונן עמדה של סמכות בעלת לגיטימציה הנובעת מתחושה של 'המובן מאליו', הופכת את המדע הרציונלי למכשיר רב עוצמה בכינון אמונות שאינן בהכרח קשורות לתוכן המדע.

כך, בדומה לאופן בו מוקנה ערך לכסף, כל זמן שאנו מייחסים לסוקאל תוקף ואמינות של פסיקאי – הרי הידע שלו מבוסס כאמין – וכל זמן שעורכי סושיאל טקסט מקבלים את הידע שלו כאמין, הרי שהוא יכול לשמש כבסיס לפרקטיקה אנושית. ברגע שסוקאל עצמו מכריז על הידע שלו כמזויף, מאבד ידע זה את תוקפו,* באשר כפי שראינו, הטענה למעמד של אמת, למעמד של אובייקטיביות, היא המעניקה את התוקף הלגיטימי למבדה – אלא שהודאה מפורשת בשקריות הנרטיב מוציאה אותו מתחום הלגיטימיות של השיח האקדמי.

השאלה הקריטית כאן היא לא המתיחה של סוקאל, אלא מה סוקאל מייצג ומה מייצג הירחון סושיאל טקסט? כיצד מעוגנת אמינותם במציאות? מה הם התכנים הספציפיים של כל אחד ממוסדות הפקת ידע אלו? הרי מדובר בדיסציפלינות של 'מדעי הטבע' מול אלו של 'מדעי הרוח' או 'מדעי התרבות והבקורת' – שהאמינות של האחת אינה תקפה בתחומה של השנייה: הדיכוטומיה 'ריאליזם/הכל טקסט' מחוללת אורחות חיים והשקפות נבדלות. הידע המעוגן בזהות אינו נשאר בגדר נקודה 'אקדמית' יבשה אלא מחולל מערכות שלמות של פרקטיקות וחיים. האמונה במציאות הנמצאת 'שם בחוץ בפני עצמה', אותה חושף המדען, או האמונה ב'העדר מציאות, בטקסט בלבד, ובמציאות מובנית-חברתית', מחוללים מערכות חיים ופרקטיקה נבדלות לאורך קווים של מגדר/זהות/סגנון חיים/עמדה פוליטית.

יתרה מזאת כאשר האמון במערכת הוא הבסיס לידע, הופך הידע למחייב. ודאותו של הידע מעניקה לו תוקף של הכרחיות. תורת הקוונטים מחייבת את קיומו של אמון במערכת. אמון שהמערכת דוברת אמת. עצם הקונסטיטוציה של המערכת כמרחב אינטרסובייקטיבי מחוללת ודאות במציאה, ולכן הפוסט-מודרנה תוקפת את ה'חיוב' הזה. היא רוצה חירות מוחלטת, חופש טוטאלי, למסמס את כל הגבולים, ומכאן המתקפה על המדע: הוודאות מחייבת!*

* כמובן שבהקשר הפוסט-מודרני היותר רחב יש לתמוה כיצד גם אחרי אובדן תוקפה של האמת, יאבד הנרטיב של סוקאל את תוקפו כנרטיב אולטרנטיבי קביל בעולם של נרטיבים חליפיים.

הלאה הוודאות! הלאה הטוטאליות של נרטיבים מקיפים, של מטה-נרטיבים ופרדיגמות-על.

בורדיה מעיר על העוצמה החברתית של המדעניזם: "אם המדעניזם הזוכה להכרה חברתית הוא יעד כה חשוב, הרי זה מפני שגם אם אין לאמת כח בפני עצמה, יש כח פנימי לאמונה באמת, לאמונה המייצרת את מראית העין של האמת. במאבק בין ייצוגים שונים, הייצוג הזוכה להכרה חברתית כמדעי, כלומר כנכון, כאמיתי, מכיל כח חברתי משלו, ובמקרה של העולם החברתי, מעניק המדע לאלו המחזיקים בו או הנראים כמחזיקים בו, מונופול על ההשקפה הלגיטימית, על הנבואה המגשימה את עצמה"⁶².

למעשה, אין כל דרך פשוטה להבחין ב'אמת', ולכן ניתן האמון למה שמתיישב עם מבנה המערכת של הידע המדעי. אי-האמון שמור למערכות ללא סממנים מדעיים ולמערכות פסבדו-מדעיות. סוקאל אינו מבחין במקור האמינות שלו עצמו, שהוא המוסד ממנו הוא בא, וכפיסיקאי הוא אמון על הפרקטיקות של מדעי הטבע המתרחקות ממודעות לבעיות הפילוסופיות של עיסוקן (הבסיס האינדוקטיבי הרופף) ובוודאי אינן מוכנות להבחין בכך שהן מערכות 'אמוניות', מערכות המבוססות על אמון חזק, על ודאות בידע האינטרסובייקטיבי שנצבר בידי התרבות. לכן, מתוך תמונת עולמו הרואה במדע 'עיסוק ספקני', קל לסוקאל להאשים את אנשי סושיאל טקסט בנאיביות פותה.

מאיך גם אנשי סושיאל טקסט אינם מבחינים בבעיות, מפני שהאמינות שלהם נשאבת לכתחילה מהמוסד הנקרא 'אקדמיה' שאינו מחוייב למשוב ממצאות אמפירית, ולכן, סדר יום פוליטי יכול להכתיב בו את האידיאות בלי שהדבר ייתפש כבעייתי. עם זאת, מלכתחילה שואבת מגמה זו את היוקרה שלה ישירות מעולם מדעי הטבע, כפי שניתן לראות מהציטוטים הרבים שמביא סוקאל ומעצם העובדה שהעורכים הסכימו לפרסם את מאמרו. כל המערך האקדמי שאינו עוסק ישירות במדעי הטבע נשען על מבנים אלו של סדר אקדמי, שאין לו שום קריטריון אמפירי מלבד הכלים עצמם, הכוללים שימוש בהגיון הנאור, קיטלוג, היקשים לוגיים, ציטוטים רבים ממקורות סמכות, הצגת ביבליוגרפיה מסודרת והיצמדות חזקה לכללי ציטוט — בדיוק כפי שסוקאל עשה.

בשני מאמרים הסביר סוקאל מה עשה ומדוע עשה זאת. במאמרים אלה הוא מתאר למעשה במידה כזו או אחרת את המדעניזם במיטבו. "המאמר שלי", כותב סוקאל, "כמו הז'אנר שהוא אמור להיות סאטירה שלו — ממנו ניתן למצוא דוגמאות רבות לאינספור ברשימת מראי המקום שלי — הוא בליל של אמיתות, אמיתות-לחצאין, אמיתות-לשליש ולרביע, כזבים, היקשים שאינם נובעים מהנחות יסוד, ומשפטים שהם נכונים מבחינה תחבירית אך אין להם משמעות כלל (למרבה הצער, יש רק קומץ מאלה האחרונים: השתדלתי מאוד לייצר אותם, אולם מצאתי שפרט לכמה פרצים נדירים של השראה,

פשוט אין לי כישרון לכך). עשיתי גם שימוש בכמה אסטרטגיות נוספות ומבוססות היטב (אם כי לעתים ללא כוונה) של הז'אנר: פנייה לסמכות במקום להגיון; תיאוריות ספקולטיביות המוצגות כמדע מבוסס; אנלוגיות מאולצות ואפילו אבסורדיות; רטוריקה שנשמעת טוב אך נושאת משמעות מעורפלת; ובלבול בין המשמעות הטכנית והיומיומית של מילים באנגלית. (נ.ב.: כל היצירות המצוטטות במאמרי הן אמיתיות וכל הציטוטים מדויקים לחלוטין; אף אחד מהם אינו מומצא).⁶³

הדיון על מעמד האמון גנוז כמעט בכל שלב בפולמוס סביב סוקאל. סוקאל כותב: "בכל זאת, רוס (העורך של סושיאל טקסט) צודק שברמה הסוציולוגית, שמירת הקו המפריד בין מדע לפסבדו-מדע משמשת — בין דברים אחרים — כדי לשמר את הכח החברתי של אלו אשר, בין אם יש להם תארים מדעיים פורמליים בין אם לאו, עומדים לצידו של המדע. (היא גם שימשה כדי להגדיל את צפי החיים הממוצע בארה"ב מ-47 שנים ל-76 שנים בפחות ממאה שנה). רוס מציין ש'מזה זמן מה, מבקרים תרבותיים ניצבים מול המשימה של חשיפת אינטרסים מוסדיים דומים המושקעים בדיונים בשאלות של מעמד, מגדר, גזע והעדפות מיניות, הנוגעים להבחנות בין טעמים תרבותיים, ואני לא רואה כל סיבה אולטימטיבית לאבד את הספקנות הזו, שעלתה לנו בעמל רב, כאשר אנו ניצבים מול המדע'. ובכך בסדר גמור: למעשה המדענים הם הראשונים הממליצים על ספקנות לנוכח טענות האמת של אנשים אחרים (ושל עצמך). אולם ספקנות של סטודנטים מתחילים, אגנוסטיות חסרת טעם (או עיוורת) לא תוביל אותך לשום מקום. מבקרים תרבותיים, כמו הסטוריונים או מדענים, זקוקים לספקנות מיוחדת: כזאת המסוגלת להעריך עדויות והגיון, ולהגיע לשיפוטם הגיוניים (אם כי על-תנאי) בהסתמך על אותן עדויות ואותו הגיון."

"בנקודה זו", כותב סוקאל, "עשוי רוס להעלות טענה שאני מטה את משחק הכח לטובתי: כיצד יכול הוא, פרופסור ללימודי אמריקה, להתחרות אתי, פיסיקאי, בדיון במכניקת הקוונטים (או אפילו כח גרעיני — נושא שאין לי בו שום מומחיות)? אולם באותה מידה נכון לומר שלא סביר שאצליח לנצח בדיון עם הסטוריון מקצועי על הגורמים למלחמת העולם הראשונה. אף על פי כן, כהדיוט אינטליגנטי בעל ידע צנוע בהסטוריה, אני מסוגל להעריך את העדויות וההגיון שמציעים הסטוריונים מתחרים, ולהגיע לסוג כלשהו של שיפוט הגיוני (אם כי על-תנאי). (בלא יכולת זאת, כיצד יכול אדם בר-דעת כלשהו להצדיק פעילות פוליטית?). הבעיה היא שמעטים הם הלא-מדענים בחברה שלנו החשים שיש להם ביטחון עצמי כזה כאשר הם מתמודדים עם עניינים מדעיים. כפי שציין ס"פ סנו בהרצאת 'שתי התרבויות' המפורסמת שלו, לפני 35 שנה: 'פעמים רבות הייתי נוכח בכינוסים של אנשים שעל פי הסטנדרטים של התרבות המסורתית נחשבים למשכילים ביותר, המביעים

בלהט ניכר את תדהמתם לנוכח בורותם של מדענים. פעם או פעמיים הם הצליחו לעורר אותי לשאול אותם כמה מהם יכולים לתאר את החוק השני של התרמודינמיקה. התגובה היתה קרה: היא היתה גם שלילית. אולם שאלתי משהו שהוא המקבילה המדעית של: האם קראת יצירה של שייקספיר? אני מאמין עתה שלו הייתי שואל אפילו שאלה פשוטה יותר — כמו מה המשמעות של מסה, או תאוצה, שהיא המקבילה המדעית לשאלה: האם אתה יכול לקרוא? — לא יותר מאחד מתוך עשרה מבין המשכילים מאוד היה מרגיש שאני מדבר באותה שפה. כך, הבניין העצום של הפיסיקה המודרנית הולך וגדל, וכמות התובנה שמרבית האנשים החכמים ביותר בעולם המערבי מחזיקים לגביו משתווה לתובנות שהיו מנת חלקם של אבותיהם הניאוליתיים⁶⁴.

מעניין לציין שסוקאל — מדגיש בדיוק את אותן נקודות בהן הידע המדעי הוא באמת אזוטרי ואינו נגיש לשכבות רחבות בציבור שאין להן הכשרה מדעית. הוא מדגיש בדיוק את אותם אספקטים של הידע שרק האמון באמינותו של המדע מעניק להם את ערכם: החוק השני של התרמודינמיקה מקובל על הכל, גם אם אין הכל מבינים אותו, באשר המסד המדעי מעניק לו את תוקפו. גם אם אין לי מושג ירוק ביחס לחוקי ניוטון, אני מאמין שנציגי המסד המדעי, כמו סוקאל, יודעים אותם.

סוקאל אינו מודע כלל לעוצמתה התרבותית המכוננת של נקודת אמון זו, ובוחר לתלות את יכולתו להונות את אנשי סושיאל טקסט ב'בורותם'. הוא מתעלם מכך שכולם (בדיוק כמוהו) ביחס לפיסיקה גרעינית, על פי הצהרתו, מקבלים את המדע על בסיס של אמון — אמון בידע המופקד בידיהם של מספר קטן של 'מומחים' — וזהו בדיוק האמון שהוא ניצל כדי לבצע את המתיחה שלו.

יתרה מזאת, די לעלעל בדפי כתב העת אמריקן סיינס כדי להיווכח מיד במדעניזם הקשה הפושה במדעים המדויקים עצמם: מתחת למטרייתו של המדע מעלים אנשים השערות מגוחכות לחלוטין, המתקבלות כ'אמת' עד שיוכח אחרת. עצם המבנה של המדע, כמערכת מחוללת-השערות המבקשת מהמציאות את אישושן/הפרכתן, מאפשר להעלות כמות בלתי מוגבלת של בלוני ניסוי לרקיע, בשם 'נפלאות המדע'.

אכן, למעמדו של סוקאל היתה חשיבות קריטית במתיחה שלו, על פי הציטוט של רובינזו ורוס, עורכי סושיאל טקסט המובא אצל רוזן: "לא בכל יום אנו מקבלים מאמר פילוסופי דחוס מפיסיקאי מקצועי. מאחר ולא הכרנו את המחבר ואת עבודתו, עסקנו בספקולציות ביחס לכוונותיו והגענו למסקנה שמאמר זה הוא נסיון כנה של מדען מקצועי לחפש סוג כלשהו של אישור בפילוסופיה הפוסטמודרנית עבור ההתפתחויות בתחום שלו". ורוזן מוסיף: "מה שהיה חשוב להם זה הכנות; האינטליגנטיות והבהירות לא היו חשובים להם כל-כך"⁶⁵. ואכן, הכנות ומקבילתה, האמון של עורכי סושיאל טקסט — אלה היו המרכיבים הקריטיים בכל המתיחה הזאת — ולא הבורות.

המעמד של סוקאל הוא שקבע. רוזן כותב: "על פי רובינו, אין זה הוגן מצדנו להגיע למסקנה ש'בצופם באושר על מימי הז'ארגון וחוסר-המובן, אלו המכונים פוסטמודרניסטים, כביכול, אינם מסוגלים לזהות טיעון שאינו ניתן להבנה גם אם הוא שוחה עד אלינו ויורק לנו בעין'. עליו [על רובינו] לקוות שאכן נגיע למסקנה זו, כי ההסבר החלופי, והגרוע יותר הוא זה שה'תארים' של סוקאל היו כל-כך שימושיים עד כי לא היתה משמעות רבה לרעיונות שלו".⁶⁶ אכן, אפשר לומר ברצינות מלאה את מה שרוזן אומר בצנינות: הכישורים של סוקאל, התארים והתעודות שלו — הם היו אמנם הגורם המכריע. לא מפני שעורכי סושיאל טקסט הם צבועים, אלא מפני שכך פועלים הדברים בתרבות המערב. מבנה הוודאות שמחולל המדע הוא גם זה המחולל את מבנה הוודאות הרחב בהרבה של המדעניזם, ומתוך כך, השאלה מי אומר את הדברים חשובה הרבה יותר מאשר מה נאמר.

יש כאן ערבוב בין התהליכים ההסטוריים/אבולוציוניים של המדע לתהליכים התרבותיים הקשורים למדעניזם. התרבות אוכלת הכל, את כל מה שהמדעניזם מוכר לה, ורק התהליך ההסטורי/אבולוציוני, רק המציאות עצמה, יכולה להפריך חלק מהתיאוריות שהתרבות קיבלה על סמך אמונה בסמכותו של המדע. אך יש מרחק גדול בין שני מנגנונים אלה, הן מבחינת דרך פעולתם והן מבחינת הזמן הנדרש לכל תהליך. המנגנון הספקני פועל לאטו, ודברים מתבררים באמצעותו בהדרגה, תוך דו-שיח תמידי עם התרבות (כמה דם נשפך עד ש'הופרכו' תורות הגזע ה'מדעיות' שהיו מקובלות על הכל בתחילת המאה — רק קצת פחות מהזמן שנדרש כדי להפריך את תורות הכישוף. וגם זו וגם זו לא בדיוק הופרכו, אלא פשוט 'דעך' כוחן כהסבר קביל של המציאות).

סוקאל עיוור לכך שהמיקום שלו במערכת החברתית הוא הגורם המרכזי להתקבלות מאמרו, והוא הבסיס לקרדינליות שלו. המתקפה שלו היא אידיאולוגית — אך אמינותו טמונה דווקא בשיוך האקדמי שלו.

"איני סבור", כותב סוקאל, "שניתן להסיק הרבה מעצם הפרסום של הפרודיה שלי. אין בכך כדי להוכיח שכל התחום של לימודי התרבות, או לימודי תרבות המדע — ובוודאי שלא הסוציולוגיה של המדע — חסר ביסוס. אין בכך אפילו כדי להוכיח שהסטנדרטים האינטלקטואליים בתחומים אלו הם בדרך כלל רופפים (אפשר שכך הוא הדבר, אך יהיה צורך להוכיח זאת באופן אחר). כל מה שהצלחתי להוכיח הוא שעורכיו של ירחון אחד, שולי למדי, הזניחו את חובתם האינטלקטואלית, בכך שפרסמו מאמר על פיסיקה קוונטית בעוד הם עצמם מודים שלא היה ביכולתם להבינו, ובלא שיטרחו לבקש חוות דעת נוספת מאדם שיש לו ידע בפיסיקת הקוונטים, רק מפני שאותו מאמר הגיע מ'בעל ברית בעל תארים נוחים'.⁶⁷"

סוקאל קורא לזה 'למדנות כוזבת', אך הוא עצמו משתמש בלמדנותו באותו אופן כדי לכזב ב'הפוך':

"ובכן, למה בדיוק אני מתכוון ב'טפשות' הזאת? הנה סיווג גס מאוד: ראשית, יש לנו הצהרות חסרות משמעות או אבסורדיות, אזכור שמות מפוצצים והצגה של למדנות כוזבת. שנית, יש חשיבה מרושלת ופילוסופיה עלובה, החוברות יחדיו, בדרך כלל (אם כי לא תמיד) לסוג של רלטיביזם חלקלק. אפשר שהראשונה מבין הקטגוריות הללו לא היתה חשובה כל-כך, לו היה מדובר כאן רק במספר פרופסורים-חברים לספרות, ההופכים עצמם ללעג ולקלס בהשמיעם התבטאויות ביחס למכניקת הקוונטים או לתאורמה של ג'דל. העניין נעשה רלוונטי יותר מפני שמדובר כאן באינטלקטואלים חשובים, לפחות כפי שמעיד עליהם אורכו של המדף במדור לימודי-התרכות של חנויות הספרים האוניברסיטאיות. הנה, למשל, אנו מוצאים את נאומם של ז'יל דלז ופליקס גואטרי (Deleuze and Guattari) על תורת הכאוס: 'להאיט פירוש להציב גבול בכאוס שלו כפופות כל המהירויות, כך שהן יוצרות משתנה הנקבע כאבסקיצה, בעת שהגבול יוצר קבוע אוניברסלי שלא ניתן לעוברו (למשל, מידה מרבית של כיווץ). משום כך, הפונקטיבות הראשונות הן הגבול והמשתנה, והיחס הוא היחסים בין הערכים של המשתנה, או באופן עמוק יותר, היחסים של המשתנה, כאבסקיצה של מהירויות, עם הגבול.' ויש עוד הרבה יותר — ז'אק לאקאן ולוס איריגארי על טופולוגיה דיפרנציאלית, ז'אן פרנסואה ליוטאר על קוסמולוגיה... — אבל אל תתנו לי לקלקל לכם את ההנאה".⁶⁸

סוקאל בוחר להתעלם מהנקודה הקריטית שהשלכות הרעיוניות של הגילויים במדעי הטבע מתפשטות על פני כל הכיכר המחשבי. אם המציאות הפיסיקאלית היא קוונטית, אם כל היקום כולו עשוי מחתיכות זערורות, אם כל דבר הוא אטום בפני עצמו ואין רציפות קוהרנטית, יש לכך אימפליקציות עבור רעיונות פוסט-מודרניים כמו דיפראנס — במיוחד כאשר לכתחילה העיסוק בתחומים של בקורת מתמקד בסמלים ובהשלכותיהם. כלומר, התרגיל של סוקאל אינו תרגיל כלל כי הוא עוסק בדברים עצמם. הכסף המזויף הזה מתקבל במכולת ללא בעיות — וקונה לחם. כפי שמציינת מרה בלר, המתמחה בדעותיהם של מייסדי תורת הקוונטים:

"אחת הדוגמאות היותר אבסורדיות של הסאטירה של סוקאל, כפי שטוען המחבר עצמו, כרוכה בהיקש מתוך פסיקת הקוונטים אל הרעיונות הפסיכואנליטיים של ז'אק לאקאן. 'אפילו קוראים שאינם מדענים עשויים בהחלט להתפלא מה לכל הרוחות יכול להיות הקשר בין תיאוריית השדה הקוונטית לבין הפסיכואנליזה', קרא סוקאל במאמרו ב-*Lingua Franca*, שם חשף את המתיחה שלו. אף על פי כן, הקשר ה'עמוק' בין תורת הקוונטים לבין הפסיכולוגיה נידון בהרחבה בכתביהם של פאולי, נילס בוהר, ופסקואל ג'ורדן. ג'ורדן חקר את המקבילות ה'פורמליות' בין פסיקת הקוונטים לבין הפסיכואנליזה הפרוידיאנית, ואפילו הפרה-פסיכולוגיה. פאולי יצא, ברצינות

מוחלטת, ממושגי מכניקת הקוונטים כדי לדון במושג הלא-מודע, באבטיפוסים יונגיאניים ואפילו בתפישה העל-חושית. דבריו הבאים של בוהר הם בין ההצהרות היותר רציניות של אבות מייסדים אלו [של פיסיקת הקוונטים] אודות הקשר בין תחומי הקוונטים לפסיכולוגיה: 'מאפיין בולט של תחום זה [פסיכולוגיה]... הוא היחסים ההדדיים התלויים באחדות המודעות שלנו ומפגינים דמיון בולט להשלכות הפיסיות של הקוונטום של פעולה. אנו חושבים כאן על המאפיינים המוכרים היטב של רגש ורצון שאין כל יכולת לייצג אותם באמצעות תמונות חזותיות. במיוחד הניגוד למראית עין בין הזרימה המודעת השוטפת קדימה של חשיבה אסוציאטיבית, לבין שימור אחדות האישיות, מהווה... אנלוגיה ליחסים בין תיאור הגל של תנועות חלקיקי חומר... לבין האינדיווידואליות שלהם שלא ניתן להרסה'.⁶⁹

אכן, בלר מתארת בצורה מבריקה את החשיבות של 'סמכות' בקביעת ערכם של טקסטים אקדמיים שונים, ובהקניית ערך לספקולציות של מדענים: "כמו הדה-קונסטרוקציוניסט ז'אק דרידה... גם שמו של בוהר נודע לשמצה בגין כתיבתו המעורפלת. אולם פסיקאים מתייחסים לערפול של דרידה ולזה של בוהר בדרכים שונות מאוד: זה של דרידה מעורר בוז, וזה של בוהר – הערצה אילמת. שוב ושוב מייחסים את ערפולו של בוהר ל'עמקות ודקות אבחנה' שבני תמותה רגילים אינם מסוגלים לקלוט. אפשר שחשיפה של שגיאת עריכה נוספת תדגים את כוונתי. באוסף מאמרים נפוץ שעוסק בתורת הקוונטים, אשר יצא בעריכתם של ג'ון ווילר ווייצ'יץ' צוריק, עמודי המאמר של בוהר, שנדפס מחדש, אינם מסודרים כראוי. מאמר זה (תגובתו של בוהר לבקורת המפורסמת של אינשטיין, פודולסקי ורוזן משנת 1935, העוסק בפרשנות הסטנדרטית של אסכולת קופנהגן) מצוטט רבות בספרות העדכנית על-ידי פסיקאים ופילוסופים של המדע. עם זאת, מעולם לא שמעתי מישהו מתלונן על כך שדבר-מה אינו כשורה בכיתוב של בוהר בכרך זה. רק לעתים רחוקות, אם אי פעם, מתייחסים לשגיאה, אף על פי שהיא מופיעה במהדורת הכריכה הרכה בדיוק כפי שהופיעה במהדורת הכריכה הקשה.

"כאשר נכשלו פסיקאים בנסיון למצוא משמעות בכתביו של בוהר, ולא משנה כמה ניסו, הם האשימו בכך את עצמם, ולא את בוהר. (אינשטיין ושרדינגר היו היוצאים הנדירים מן הכלל במקרה זה). עדותו של קרל פון וויצאקר היא דוגמה בולטת להשפעתה הגורפת, הכמעט משתקת, של סמכותו של בוהר. אחרי פגישה עם בוהר, שאל פון וויצאקר את עצמו: 'מה היתה כוונתו של בוהר? מה עלי להבין כדי שאוכל לקבוע מה כוונתו ומדוע הוא צדק? עיניתי את עצמי באינספור טיולים בגפי'. שימו לב שפון וויצאקר לא שאל, 'האם בוהר צדק?' או 'באיזו מידה, או באיזו נושא, צדק בוהר?' או 'באילו נושאים בוהר צדק?', הדבר המדהים הוא שהוא שאל את עצמו מה יש להניח ובאיזה אופן ניתן להעלות טענות כדי להוכיח שבוהר צודק. הצהרות מדהימות, שבקושי ניתן להבחין ביניהן לבין אלו שסוקאל מנסה לעשות מהן

סאטירה, נמצאות בשפע רב בכתביהם של בוהר, הייזנברג, פאולי, בורן וג'ורדן. ולא מדובר רק בהערות אגב אקראיות. בוהר ביקש להפוך את הפילוסופיה שלו שעסקה בקומפלימנטריות לעקרון אפיסטמולוגי רחב ביותר – עקרון שיהיה ישים בפיסיקה, בביולוגיה, בפסיכולוגיה ובאנתרופולוגיה. הוא ציפה שהקומפלימנטריות תחליף את הדת האבודה. הוא האמין שיש ללמד קומפלימנטריות* את ילדי בית הספר היסודי. פאולי טען ש'המשימה החשובה ביותר בזמננו' היא לפתח רעיון קוונטום חדש של המציאות אשר יאחד את המדע והדת. בורן הצהיר שהפילוסופיה של הקוונטום תעזור לאנושות להתמודד עם המציאות הפוליטית שנוצרה בעקבות מלחמת העולם השנייה. הייזנברג הביע תקוותו שפיסיקת הקוונטים 'תפעיל השפעתה על התחומים הרחבים יותר של עולם הרעיונות [בדיוק כפי ש]השינויים שחלו בסוף תקופת הרנסאנס שינו את החיים התרבותיים של התקופות שבאו בהמשך.⁷⁰

מעבר לממדים הכמעט תיאולוגיים-חסידיים של הערצת הגיבורים של המדענים כלפי בוהר, בעומק העניין ניצבת, פעם אחר פעם, שאלת הסמכות. בלר כותבת: "אנו מוצאים עצמנו במצב מוזר. מצד אחד, או שכל המפעל של יצירת היקשים, מהמדעי אל התרבותי והפוליטי, בטעות יסודו, והוא בלתי מבוסס ומופרך לחלוטין – ובמקרה כזה, כמה מהפיסיקאים הגדולים ביותר שלנו אינם אשמים פחות מהמבקרים הפוסטמודרניים שלנו. אך מאידך, ייתכן כי יצירת היקשים מהתחום המדעי אל התחום התרבותי היותר רחב היא פעילות משמעותית ועמוקה – ובמקרה זה עלינו לשפוט את מפעלם של מנתחי התרבות הפוסטמודרניים כמכובד, ראוי לשבח וחשוב, אף על פי שאפשר כי נצטער על הבורות המדעית של כמה מהם, ואולי אפילו נוקיע אותה".⁷¹

כמובן שהשאלה איננה אם מותר לערוך היקשים או לא, כי ברור בעליל שהיקשים כאלה נערכים באופן טבעי, אלא מי הסמכות שיכולה לבצע היקשים אלו, ומה המעמד של אותם היקשים כטענת אמת בקונטקסט התרבותי של המערב. מעמד 'טענת האמת' של הספקולציות המגיעות מפיהם של בוהר או אינשטיין גבוה ממעמד 'טענת האמת' של ספקולציות שמשמיעים דרידה או לאקאן – אך גם אלו וגם אלו הן ספקולציות הנשענות על מדעניזם וסמכות ולא על אמפיריקה או מעמד אובייקטיבי כלשהו, וכפי שבלר מסכמת: "המתנגדים למחקרי התרבות הפוסטמודרניים של המדע

* עקרון הקומפלימנטריות קובע כי יכולות להיות שתי דרכים שונות להסביר תופעות נצפות, ושתיהן יכולות להיות אמיתיות, אך אף אחת אינה 'נכונה'. ביחס לפיסיקת החלקיקים, עקרון הקומפלימנטריות קובע שהקוונטים היסודיים אינם חלקיקים או גלים, אלא אחדות כלשהי המתעלה על האופי של שניהם, ומציגה בכל פעם רק אחד ממאפייניה.

גוזרים בתקיפות, מתוך פרשת סוקאל, את המסקנה ש'המלך הוא עירום', אולם מי הם בדיוק כל המלכים העירומים הללו? על מי בדיוק אנחנו אמורים לצחוק?⁷²

ממדע למדעניזם

סמכות הגורם המצהיר על האמת היא המקנה להצהרה מעמד של אמת. מדעי הטבע הפכו להקשר האמוני המעניק מעמד של אמת לאמירות נוספות הנאמרות בשם המדע – דהיינו למדעניזם.

המדעניזם הוא השימוש במדע כסמכות אמונית. אם איגנציוס הבטיח למסדר ישועיו ש"הכל אשליה, אין לבטוח בחושים או בשום דבר אחר – פרט לדבר אחד: מה שהכנסיה אומרת!", הרי המדע מבטיח את אותו דבר לתרבות המערב. הוא מבטיח שרק מה שהמדע מברר אודות המציאות הוא המציאות האמיתית. רק סחרור החלקיקים הסטטיסטי של תורת הקוונטים הוא המציאות, ולא מה שנתפש בחושים.

המדעניזם מהווה את תשתית 'המובן מאליו' של ה'מדעים' הבלתי מדויקים, ולמעשה של האקדמיה כולה. לא בכדי, בהתחשב בתפקידה המרכזי של הפילוסופיה של המדע במתקפתה של 'האקדמיה' על 'המדע', התמקד עיקר הטיפול במדעניזם במקרי הגבול: בשרלטנים, אנשי הצלחות המעופפות, הקריאשוניסטים, הלמרקיאנים, המרקסיסטים והאריך פון דניקנים למיניהם, אולם מעט מאוד דגש הושם על יניקת האקדמיות כולה כמבנה חברתי יוקרתי, מצורה בולטת מאוד של מדעניזם.

למעשה, אפשר להצביע בבירור על המדעניזם כעל זהות אקדמית יסודית שעיקרה טיפול 'רציונלי' או 'פסבדו-רציונלי' בחומרים, בלויית סממנים חיצוניים רבים של 'מדע' – כפי שאלה נלקחו ישירות מהמיתוסים שעליהם מצביעים סוציולוגים כמו מרטון או קמרון – ו/או שימוש בכל אותם סממנים ששירתו היטב את סוקאל בהצלחת ה'זיוף' שלו.

למרות שחוגים אקדמיים מסויימים נוטים לכסות את עצמם בנקודה זו באמצעות הצהרה שאין הם עוסקים במדע אמפירי אלא במעין מדעי "הבנה" (Verstehen) ובכך כביכול מוציאים עצמם מן המשחק, בכל זאת הם ממשיכים לחלוק את אותו דימוי של מדענות עם עמיתיהם מן המדעים ה'מדויקים'. יושבי הפקולטות האקדמיות דרים אלה עם אלה, מתוך כבוד הדדי פלורליסטי. מדעי הרוח ומדעי הטבע אינם זרים אלו לאלו ברמה העקרונית. השם אקדמיה חופה על הפקולטות לפסיקה ולספרות כאחד, ואיש לא יעלה על דעתו לערוך אבחנה ביניהן (אף על פי שהכל מודעים להבדל, ורבים כבר צעקו על מערומיו של המלך), כיוון שאבחנה כזו

תהרוס באחת את המרקם החברתי והאינטלקטואלי של מוסד עלית זה של תרבות המערב. אותה אובייקטיביות החרוטה על דגלו של הפיסיקאי, מתבדרת גם על דגלו של הפרופסור למדעי היהדות, ומי הנבל שיוריד את נסו של האחרון לחצי התורן?

אלא שסימני היכר חיצוניים אלו יכולים להוביל לאן שרק נרצה בהעדרה של מציאות אמפירית המסוגלת לפרוך סברות 'הגיוניות' שונות. התיאוריה חושפת מציאות, והמציאות חוזרת ומאששת או מפריכה את התיאוריה. ההגיון הוא האמצעי לתהליך זה, ובמדעניזם הוא בא להחליף את התהליך, בוותרו על המשוב ההדדי עם המציאות ובשובו אל 'ניסויי מחשבה' אריסטוטליים. המדעניזם חוזר ונשען על אותו הגיון שאיפשר גם את ציד המכשפות: הגיון המסביר את המציאות במונחים רציונליים, והמציאות עצמה אינה יכולה לאששו או לסותרו... אולם, אין הבדל מהותי בין חשיבה מדעניסטית לחשיבה מדעית. ההגיון הוא אותו הגיון, תהליכי החשיבה אותם תהליכים. רק המימשק עם המציאות הוא בעייתי.

אחד הסממנים החיצוניים החשובים שחולק המדעניזם עם המדע, סממן שהוא חלק בלתי נפרד מפרויקט הנאורות הרציונליסטי ותו ההיכר של האקדמיות, הוא הרעיון של ערעור דעות קדומות, ניקוי האורות מסחי הדוגמות הנוקשות ופקיחת האור הבהיר של השכל על המציאות.

הרעיון של מדע הצועד מנצח ומפוגג את כל הטעויות, ממשיך עד היום לפעם בלבן של כל הפעילויות המאמצות להן את המדע כדגל, ובמיוחד בכל תחומי הפעילות האקדמית. כפי שכותב צ'למרוז: "תחומים רבים מתוארים כ'מדעים' על ידי אוהדיהם, כנראה מתוך נסיון לרמוז ששיטותיהם מבוססות היטב ומסוגלות להניב פירות מקבילים לאלו של מדעים מדויקים כמו הפיסיקה. מדע המדינה, מדעי הרוח או מדעי החברה, מהווים דוגמאות קלאסיות למקרים כאלה. גם המרקסיסטים נוטים להתעקש שהמטריאליזם ההסטורי הוא מדע".⁷³

עצם השיטה המדעית, עצם הטענה שאני מיישם עתה גישה מדעית כדי להגיע למסקנות שלי, מעניקה תוקף של ודאות לממצאי ולמסקנותי. די שאקטלג את חומרי בצורה מסודרת, בין אם אלו כפתורים, אניצי פשתן או גווילים עתיקים, די שאמספרם, אסדרם, אמדודם ואנתח את התפלגותם הסטטיסטית, כדי להעניק לממצאי, ויהיו אפילו טריוויאליים ביותר, נופך של אמת מדעית. די שאומר שהכפתורים מתפלגים על פי היצרן, ש-90% אחוז מאניצי הפשתן חורגים מהנורמה או שתפוצת הגווילים העתיקים מצביעה על דפוסי התיישבות מדבריים, ואשמע מדעי ואמין, גם אם מה שאמרתי אינו אלא קשקוש גמור.

הבלוף של סוקאל אמנם נועד להעמיד ללעג ולקלס את הז'רגון הפוסט-מודרני, אך למעשה חשף את עצם הפגיעות של המתודה המדעית לשימוש לרעה, את האפשרות הזמינה לומר כל דבר על כל דבר ויהיה דמיוני ככל

שיהיה, אם רק ינוסחו הדברים במונחים המקובלים, בטרמינולוגיה הנאותה. לולא עשה סוקאל עניין שלם מהתרגיל שלו, היה מאמרו נספג בלא הנד עפפף במסה ההולכת ותופחת של מאמרים אקדמיים.

המתודה נושאת היוקרה שואבת את השפעתה מתוך הרעיון הנלווה של העדר-אינטרס. כפי שכותב שייפין: "אני רוצה... להפנות תשומת לב מיוחדת לנים נוסף... המקשר בין הבנת המהפכה המדעית לבין כמה קטגוריות והערכות יסודיות של התרבות הנוכחית שלנו. הנושא הוא הדה-פרסונליזציה של הטבע והפרקטיקות הנלוות של הפקת ידע המתקבל כידע נטול אינטרסים. עצם הרעיון של מדעי הטבע המודרניים קשור באופן כל יינתק להבנה שמדובר בתיאורים אובייקטיביים ולא סובייקטיביים. תיאורים אלו מייצגים את מה שקיים בעולם הטבע לא את מה שראוי שיהיה, כאשר עצם האפשרות להבחין בצורה כה רדיקלית בין 'ידע מדעי על הקיים' לבין 'ידע מוסרי על הראוי להיות', תלויה בהפרדת האובייקטים של הידע המדעי מהאובייקטים של השיח המוסרי... כאשר עוסקים במדע, עושים זאת במנותק מהחברה. הצורה הרחבה של הבנה זו של המדע פותחה במאה השבע-עשרה, וזוהי אחת הסיבות המרכזיות לכך שתיאורים קאנוניים זיהו את המהפכה המדעית כתקופה שהפכה את העולם למודרני".⁷⁴

"אחת ההשפעות של התפתחות זו", מסיבר שייפין, "היתה להכחיש שיכול להיות מדע של ערכים. כל דיבור על טוב ורע נתפש כשרירותי, כנושא אינטרסים ובלתי ניתן לבירור הגיוני, בעת שהעיסוק במה שקיים בעולם הטבע יכול להיות רציונלי, חסר אינטרסים וקונצנזואלי. גם רגש זה היה מהישגי המהפכה המדעית ומורשתה המיידית, וגם הוא זוהה עם המצב המודרני".⁷⁵ המדע לבדו מספק ידע אונטולוגי וכל שאר הידע האנושי הוא בתחום האפיסטמולוגיה. המציאות האובייקטיבית היא זו המתוארת על-ידי המדע בלבד, וכל השאר אינו אלא סובייקטיביות ותעתועי חושים. ברורה מאוד העוצמה החברתית האדירה הגנוזה בקונסטרוקט תרבותי כזה, הנושא חותם של ודאות אובייקטיבית, ומובן שהיו למאפיין זה של המדע השלכות רבות על תחומים אחרים בחברה האנושית. המוסד החברתי של המדע, המחקר המדעי, והמדעניזם בעקבותיהם, הפכו למקור המרכזי של הוודאות, הכח והסמכות בתרבות המערב, כפי שמתאר שייפין:

"לבסוף נוכל להפנות את תשומת הלב אל הפרדוקס גדול השוכן בלבו של המדע המודרני... פרדוקס הנוגע לקשר בין זהותם האובייקטיבית ונטולת הפניות של מדעי הטבע לבין העולם היומיומי של סובייקטיביות, רגשות ואינטרסים. הפרדוקס הוא זה: ככל שגוף של ידע נתפש כאובייקטיבי ונטול פניות, כך גדל ערכו ככלי בידי פעילות מוסרית ופוליטית. הילכך, יכולתו של גוף ידע לתרום תרומה בעלת ערך לבעיות מוסריות ופוליטיות נובע מתוך ההבנה שגוף ידע זה לא הופק והוערך כדי לקדם אינטרסים אנושיים ספציפיים. גם פרדוקס זה אינו אלא מורשת של המהפכה המדעית, כאשר

מלומדים ובני אצולה יצרו גוף של ידע בעל תועלת עצומה בוויכוחים תיאולוגיים ופוליטיים, בדיוק מפני שמחולל הידע הדגיש את הגבולות בין 'מדע' לבין 'עניני הכנסיה והמדינה'. כך גם, עבור בני המאה העשרים: מאגר הערך רב העוצמה ביותר בתרבות המודרנית הוא גוף הידע הנחשב אצלנו כרחוק ביותר מכל דיון בערך מוסרי.⁷⁶

אם רק יעלה בידנו לומר דברים בשם המדע, נוכל להעניק להם תוקף עצום של אמינות, תוקף אשר יגרום לשומעיהם לקבלם כאמת וכתיאור נאמן של המציאות. אמינות זו תהיה מנותקת לחלוטין מכל צורך בביסוס הגיוני, שכן כאמור, חלק משמעותי מהתוקף שאנו מעניקים למדע הוא שמסקנותיו יכולות להישמע כסותרות את השכל הישר ואת אמונותינו הקודמות על העולם, ובכל זאת תהינה מקובלות עלינו בהחשיבנו אותן כתוצאות הבלתי נמנעות של החקירה המדעית ההגיונית והאובייקטיבית. זוהי האידיאלוגיה השורשית עוקרת-התרבויות של תרבות המערב. בכח הגיונו המדעי בא איש המערב אל התרבויות השונות 'ללא משוא פנים', ומטען זה של אובייקטיביות-כביכול מכריע כל עמדה שמרנית הנאחזת במסורות שאינן מעוגנות בתודעות מדעניסטיות.

כפי שאזרחי כותב ביחס להשפעות אלו בישראל: "היחסים בין מדע לפוליטיקה במדינה הדמוקרטית... הם.. תהליך באמצעותו אידיאלוגיה ליברלית-דמוקרטית ופוליטיקה מנכסים באופן סלקטיבי מדע וטכנולוגיה כדי להבנות את הסמכות הפוליטית וליצור לגיטימציה להפעלה של כח פוליטי."⁷⁷ "כזה הוא הכבוד הניתן למדע", כותב מקסוול, "שהדעות האבסורדיות ביותר יכולות להתפשט בציבור, בתנאי שמבטאים אותן בשפה, שהצליל שלה מזכיר איזה מטבע-לשון מדעי מוכר היטב."⁷⁸

ואם ביחס למגזר הציבורי והפוליטי כך, על אחת כמה וכמה באקדמיה, שם משמשת עצם אמינותו של המדע כדי להעניק מעמד אמת לפרקטיקות אקדמיות ספציפיות, וזהו עיקר ערכו של המדעניזם כמבנה חברתי בר-ניכוס לתחומים אחרים. אחרי הכל, לולא האמון שרוכשים למדע ואמינותו המתקבלת על דעת כל, לא היה טעם רב לנכס אותו.

מרגע שהמתודה עצמה היא זו הנושאת את היוקרה של המדעיות, נפתח הפתח ללגיטימציה ותיקוף מלאים של המדעניזם. בטרנספורמציה ישירה הופכת המתודולוגיה המדעית ל"אמות מידה אקדמיות" המשמשות קריטריון מבחין בין הראוי לבלתי-ראוי, בין תכנים הראויים ליוקרה ולתוקף האמת של המדע, לתכנים פסולים או פגומים: המדיום הוא המסר.

לעתים משמשות אמות מידה אלו גם ככלי פוליטי לניגוח מי שאינו שייך ל'ממסד', ואינו כפוף ל'אמות מידה אקדמיות'. כך, למשל, מלין קימרלינג על ה'כולל' בבר-אילן וכותב: "המימון המדינתי גם הבטיח שהמוסד [בר-אילן] לא יתבצר בתוך בועתו ושהוא יפתח כלפי העולם... אולם לפתיחות הזאת היתה השפעה שלילית, שכן בצד ובשולי התכנים והלימודים האקדמיים

הוחדרו לתוך הקמפוס ערכי הישיבות הלאומיות הציוניות וחלק מאווירתן (למשל, באמצעות ה'כולל' שאינו כפוף לאמות המידה האקדמיים)... מה שצריך ללמדנו שגם עידוד או הימנעות מעידוד של פתיחות לזרמים אידיאולוגיים, ויצירת 'אווירה' באמצעותם, עלולים לסכן את מוסדותינו להשכלה גבוהה".⁷⁹ האווירה 'הקומוניסטית' של הקטע, המתבטאת בהצבעה על פלישת אלמנטים זרים לטוהר המחנה (חדירת הכולל מהשוליים), והסכנה ל'מוסדותינו', מוצאת את הלגיטימציה שלה באובייקטיביות ונקיון-הכפיים המיוחסים לאמות המידה האקדמיות.

אפשר שכאן רלוונטית הערתו של בורדיה על "האסטרטגיות הידועות היטב של הפולמוס, הרמז לחשדות אפלים, ההתייחסות המעורפלת, הקריצה הצינית, והבקורת המוסווית — כולם נהלים יקרים במיוחד ללב הרטוריקה האקדמית".⁸⁰

המיתוס של האקדמיה משמש כערך מונוליתי, אקסיומטי ואובייקטיבי המתנשא אצל קימרגלינג מעל לכל 'אידיאולוגיה', גם כבסיס להצדקת מלחמתן הפוליטית של האוניברסיטאות במוסדות לימוד שאין להם נציגות במועצה להשכלה גבוהה (מל"ג), כמאבקה של אליטה בקיוונים. קימרגלינג, האקדמאי המודאג, מזהיר: "...מתעוררת מגמה העשויה להביא להפחתת ערכם של התארים האקדמיים, לא רק מחמת הופעת מעין תואר 'נורמה ב' המוענק על ידי המכללות, אלא גם כתוצאה מלחצם של גורמים פוליטיים להכיר בתארים לא אקדמיים כשווי ערך לתארים אקדמיים, לצרכי השתתפות במכרזים של נציבות שירות המדינה".⁸¹

אולם מהו ערכם של התארים האקדמיים? במה הוא נמדד? בזמן, בעמל, במיקוד שקדני? מהם הקריטריונים המבחינים? לקימרגלינג ולהוצאת הספרים ע"ש י"ל מאגנס, האוניברסיטה העברית ירושלים, מובן מאליו מהי מעלתם של תארים אקדמיים על פני תארים לא אקדמיים. אולם, המנסה למצוא 'קריטריונים אקדמיים' מפורשים, שהנוהג לפיהם לא יגרום להפחתת ערך, יגלה במהירה שאין לו על מה להישען פרט להנחיות שמפרסמות אוניברסיטאות שונות לגבי הפורמט של העבודות המוגשות להן (ואין זה מקרה כנראה שים המחלוקת גועש וסוער סביב כללי הציטוט הנאותים, שהרי ה'אפרט' המדעי הוא המקנה לטקסט את מעמדו האקדמי). מדובר ב'נורמות' שהתפתחו באופן 'טבעי' בשטח ולאחר מכן אומצו כקריטריון. עצם יישומן בידי המוסדות האקדמיים מעניק להם את סמכותן, באופן כזה שאקדמאים כקימרגלינג מסמיכים אקדמאים אחרים, האוחזים באותם כלים ומאמצים את אותם כללי משחק, כאשר מערכת המיון העניפה של 'שיפוט עמיתים' נשענת על עוגן היוקרה והסמכות של המדענים והאמינות האוטומטית המוקנית לסוכנים אלו של המדענים.

מעבר לסטטוס החברתי הקריטי של האקדמאי: אוניברסיטה מוכרת/לא מוכרת, תלמידו של מנחה ידוע/פחות ידוע, עשה את הדוקטורט בחו"ל/

בארץ, והמאפיינים הסוציולוגיים 'הטהורים' של האקדמיות, מהסוג עליהם הצביע הסוציולוג רוברט מרטון, מהווה המתודה האקדמית שיטה הסכמית המבוססת על מספר כללים. החלוקה המסודרת לכותרת, תמצית, מבוא, סקירה ספרותית, שיטה, ממצאים, דיון וביבליוגרפיה, וכמובן כללי הציטוט הנכונים,⁸² הם המסוגלים, כפי שראינו אצל סוקאל, להפוך במטה קסם סינדרלי כל גבב מילים שהוערם, מדברי סרק, למאמר אקדמי רציני.

מי שזוכה להכרה אקדמית זוכה לחיתום על דעותיו באשר הן, ולכן כדאי להשתדל. כפי שמתאר בורדיה: "תחום האוניברסיטה, כמו כל תחום אחר, נמצא במוקד של מאבק לקבוע את התנאים ואת הקריטריונים של חברות לגיטימית והיררכיה לגיטימית, כלומר, לקבוע אלו תכונות רלוונטיות, אפקטיביות ומסוגלות לפעול כהון כדי לחולל את הרווחים הספציפיים שמבטיח התחום".⁸³ והרווח הגדול ביותר בתחומים המדעניסטים: גושפנקה רשמית ל'דעתך' הפרטית. גושפנקה שאינה נובעת מהמציאות המשיבה אהבה למדען, אלא מעצם ההשתייכות למוסד האקדמי, המכונן את הבמה ואת התוקף האמוני המוקנה לדעותיו.*

עצם השימוש במונחים רציונליים, מספריים, סטטיסטיים ומדודים כדי לתאר ממצא בלתי סביר, מעניק את התיקוף והלגיטימציה הנדרשים לבניית טיעון מוסרי/פוליטי. אם המדע גילה את הבלתי סביר, סימן שהמדע יודע. אמונים אנו על תכונה זו של המדע (במיוחד מאז חתולו המפורסם של שרדינגר): מה שהמדע מגלה יכול להיראות לנו בלתי סביר בעליל ובכל זאת, זאת האמת.

* לאחרונה, ככל שהצליחו תיאוריות בקורתיות שונות לקעקע את יומרות האובייקטיביות של השימוש בשיטות מדע כמותי במדעי הרוח והחברה, נמצא לאקדמיה פטנט אחר וקל יותר לשימור התוקף האקדמי, ושמו: ה'מחקר האיכותני'. על פי שיטה זו, עדיין משמרים את המונח 'מחקר' כדי להעניק את הנופך המדעניסטי הנאות ומוסיפים לו את התואר המאדיר 'איכותני', כאשר למעשה זהו כיסוי לכל מה שיעלה על דעתך לכתוב. אכן, רבים הם המורים, קורבנות האקדמיזציה המאולצת שכפה עליהם משרד החינוך, שנשמו לרווחה בעקבות חידוש נפלא זה — שצבר אגב מהלכים בדיוק בתקופה בה התברר שיהיה קשה להכניס את המורים האומללים לסד הנוקשה של התביעות האקדמיות המקובלות — ואיפשר להם, תחת המטריה האיכותנית המסוככת, להכביר תיאורים אישיים וניתוחים טקסטואלים רבי קטיגוריות; כמובן, תוך שמירה על הפורמט ה'אקדמי' המקובל, כללי הציטוט, שוליים נאותים, פונט הולם, ורשימות ביבליוגרפיות ארוכות עד אין קץ הערוכות על פי שיטת סטנפורד או שיקגו. באמצעות פתרון יצירתי זה ניתן היה לעקוף את הצורך להוריד באופן רשמי את ה'רף' האקדמי — וראה דיונו של טאוב בסוגיה זו: טאוב, ג. (1997) המרד השפוף. הוצאת הקיבוץ המאוחד, עמ' 175. עם זאת יודעת האקדמיה הישראלית להתגונן מפני פלישתם של אלו שלא הפנימו את אמות המידה האקדמיות במלואן, באמצעות התייחסות שונה למי שעשה M.A. 'קיינוני', לבין מי שעבר את המסלול המסורתי באוניברסיטאות הרשמיות (תוך מתן עדיפות מיוחדת למי שעשה תואר באוניברסיטה בחו"ל ובכך הפגין לא רק את רציונותו והשתייכותו האמיתית לעלילת, אלא גם את איתנותו הכלכלית).

החתול של שרדינגר הוא הדוגמה הקלאסית לאופן בו מערער המדע עקרונות לוגיים פשוטים כמו: 'לא תוכל להיות בשני מקומות בו־זמנית' או 'אי אפשר לאכול את העוגה וגם לשמור אותה', שכן שרדינגר המשיל מצב מסויים של חפיפה בין חלקיקים קוונטים לחתול שהוא בו זמנית גם חי וגם מת. רעיון זה לא נשאר תיאורטי בלבד, שכן באמצעות חזרה על הניסוי פעמים אינספור תוך שינוי אטי של כיוון הכח המפריד בין המצבים החופפים הסותרים, מצאו מדענים שכאשר בכיוון מסויים שני המצבים החלו לחפוף זה את זה באופן פיזי, הם יצרו התאבכות, בעוד שדפוס צר יותר הראה על כמות גדולה יותר של הפרדה מקורית בין המצבים החופפים.⁸⁴ עצם התיאור המנוסח בסמכותיות מדעית מחולל נכונות לקבל תוצאות הנוגדות את השכל 'הישר'. אי אפשר להתווכח עם המציאות, והמדע נתפש כמתאר מציאות. עתה כל שנותר לגורמים בעלי אינטרס הוא להפוך את היוצרות, לבדות בדיה כלשהי ולתארה בסגנון מדעי כדי שזאת תתקבל כאמיתית.